

КІБЕРПРОСТІР ЯК КОМПОНЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Цимбалюк В. С.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У порядку постановки у загальному вигляді проблеми дослідження та його зв'язок із важливими практичними, а отже і науковими завданнями пропонується звернути увагу на окремі основні методологічні питання такого соціально-технічного явища як кіберпростір. Фоном дослідження обрано практику війни, відкрито початої російським агресором проти України у 2014 р.

Аналіз останніх досліджень. Практика дослідження були визначена з повідомлень державних формувань України щодо загроз безпеки у кіберпросторі: Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації (Держспецзв'язку)¹; Служби безпеки²; Кіберполіції³. Також дослідження спираються на публікації стосовно кібербезпеки з електронних ресурсах Microsoft⁴, Google⁵ та інших джерел інформації в Інтернет.

Методологія дослідження базується на наукових працях таких вчених як: І. В. Арістова, К. І. Беляков, В. А. Бодак, М. Ю. Віхляєв, М. Д. Галів, В. О. Заросило, О. О. Золотар, В. І. Ільницький, Р. А. Калюжний, Г. М. Красноступ, В. В. Костицький, В. Я. Настюк, М. П. Пантюк, В. Ф. Сіренко, Л. В. Сокурченко, В. Я. Тацій, М. Я. Швець та інші.

Публікації в яких започатковані розв'язання проблеми. Окремі аспекти проблематики дослідження знайшли відображення у ряді публікацій за тематикою формування кібер-права⁶.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми дослідження. У політології та пра-

вознавстві щодо суспільних відносин у кіберпросторі у комплексі виділяється ряд питань. Серед них визначаються проблеми державної політики щодо кіберпростору у комплексі з відображенням у праві.

Правова складова дослідження пропонується розглядатися у розумінні кібер-права підгалуззю спеціальної частини інформаційного права (ІП), за доктриною наукової систематизації галузей права на основні, комплексні та спеціальні. При цьому ІП розглядається за концептом поділу його на загальну, особливу та спеціальну частини⁷.

Мета публікації – оприлюднення окремих результатів дослідження кіберпростору, як компоненту національної безпеки у політико-правовому аспекті.

Виклад основного матеріалу дослідження пропонується почати з таких політико-правових подій:

14.05.2021 р. Рада Національної безпеки та оборони (РНБО) прийняла рішення про оновлену Стратегію кібербезпеки України⁸, того ж дня відбувся брифінг урядовців щодо зазначеного рішення⁹, з анонсуванням створення кібервійськ¹⁰ відповідно до рішення РНБО¹¹;

26.08.2021 р. Указами Президента введено у дію рішення РНБО про невідкладні заходи з кібероборони держави¹², та введено у дію рішення РНБО про оновлену Стратегію кібербезпеки України¹³;

⁷ Цимбалюк В. С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства. Київ, 2011. 426 с.

⁸ Рішення РНБО України «Про Стратегію кібербезпеки України». 14.05.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0055525-21#Text> (дата звернення: 14.04.2022).

⁹ Брифінг віцепрем'єр-міністра-міністра цифрової трансформації за підсумками засідання РНБО 14.05.2021 р. URL: https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=982879359115887 (дата звернення: 14.04.2022).

¹⁰ Секретар РНБО анонсував створення в Україні кібервійськ. URL: <https://ms.detector.media/kiberbezpeka/post/27286/2021-05-15-sekretar-rnbo-anonsuvav-stvorennnya-v-ukraini-kiberviysk/> (дата звернення: 14.04.2022).

¹¹ Рішення РНБО «Про невідкладні заходи з кібероборони держави». 14.05.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0053525-21#Text> (дата звернення: 14.04.2022).

¹² Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.05.2021 р. «Про невідкладні заходи з кібероборони держави». 26.08.2021 р. № 446/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4462021-40009> (дата звернення: 14.04.2022).

¹³ Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.05.2021 р. «Про Стратегію кібербезпеки України». 26.08.2021 р. № 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#n5> (дата звернення: 14.04.2022).

¹ Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news> (дата звернення: 14.04.2022).

² Служба безпеки України. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny> (дата звернення: 14.04.2022).

³ Кіберполіція України. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/> (дата звернення: 14.04.2022).

⁴ Блог Microsoft. URL: <https://blogs.microsoft.com/on-the-issues/2021/05/30/nobelium-cybersecurity-cyberattacks-phishing/> (дата звернення: 14.04.2022).

⁵ Блог Google. URL: <https://blog.google/threat-analysis-group/update-threat-landscape-ukraine/> (дата звернення: 14.04.2022).

⁶ Цимбалюк В. С. Вплив кібер-права на перспективи удосконалення законодавства України про інформацію. *Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри*: праці 2 міжнар. наук.-практ. конф. (Кропивницький, 7–8 квітня 2017 р.). Кропивницький, 2017. С. 79–82. Його ж. Кібер-право як чинник прояву інтеграції України в політико-правовий простір ЄС. *Міжнар. конгрес європейського права* (Одеса, 21–22 квітня 2017р.). Одеса, 2017. С. 150–154.

14.09.2021 р. РНБО розпочато підготовку до створення кібервійськ України¹⁴;

01.02.2022 р. Указом Президента України введено у дію рішення РНБО про план реалізації Стратегії кібербезпеки¹⁵;

17.02.2022 р. від влади публічно пролунав заклик українцям вступати до кібервійськ¹⁶.

Це свідчить, що кіберпростір легально визнаний в Україні важливим предметом оборони, поряд із охороною і захистом у складі Національної безпеки (НБ).

Для висвітлення цілей і завдань дослідження пропонується розуміння двох ключових його предметів:

Кіберпростір – це частина віртуального середовища, де є можливість здійснення комунікацій у суспільних відносинах через функціонування сумісно з'єднаних технічно і технологічно електронних інформаційних систем, на зразок Інтернет та/або інших комп'ютерних мереж передачі даних з метою цілеспрямованого управлінського впливу.

Кібер-право – це множина норм правил поведінки суб'єктів стосовно такого об'єкта як суспільні відносини, що мають предметом забезпечення бажаного для суспільства функціонування його середовища із застосуванням електронних засобів комунікацій, з ознаками цілеспрямованого інформаційно-управлінського впливу.

Системна сутність кіберпростору та кібер-права пов'язуються з розумінням кібернетики – науки про управління. У її складі виділяється соціальна кібернетика. З точки зору політико-правової методології такого підрозділу соціальної кібернетики, як правова кібернетика мета управлінської функції права полягає у доведенні через правову інформацію в електронних системах соціально-технічними нормами правил поведінки суб'єктів-керманичів та суб'єктів-виконавців управлінських рішень (у взаємних між ними суспільних відносинах), команд (повідомлень) як діяти, що робити та як не діяти, що не робити у певних обставинах, умовах, а також зворотними зв'язками між ними. Зворотні зв'язки дозволяють корегувати цілі, завдання діянь суб'єктів для досягнення визначеної мети.

Важливим концептом є те, що люди у соціальній кібернетиці та політології не мають розглядатися об'єктами управління. Об'єктами соціальної кібер-

нетики та політології є суспільні відносини у певному структурованому інформаційному середовищі за предметними ознаками: технічними, технологічними, організаційними, правовими тощо. Таким чином існує можливість інституціоналізувати у соціальній кібернетиці політичну синергетику, у значенні ініціативної самоорганізації, самоуправління певних соціальних систем для досягнення ними спільної мети у складі держави. До того ж домінуючим фактором, зокрема і у державному управлінні в Україні, виступає конституційно-правовий постулат (принцип), що джерелом влади в суспільстві є народ. Через певні ініціативи щодо своїх потреб, інтересів народ, громадяни, об'єднавшись у державу, здійснюють управлінський вплив на сформовані ним органи легальної влади. При цьому не виключається роль (позитивна чи негативна) особистостей у політичному житті суспільства, сформованої ним держави.

Для прикладу можна зазначити. На початку російської інтервенції в 2014 р. коли зовнішній ворог з його посіпаками в Україні здається попередньо, методично роками, паралізували функціонування владних центрів прийняття державницьких управлінських рішень, саме політична самоорганізація українського народу дозволила створити нову систему національного спротиву деструктивним внутрішнім елементам державності та зовнішнім загарбникам. За сутністю український народ у своїй державницькій свідомості реалізував споконвічне право на спротив тим, хто загрожує його безпеці. Тут і добровольчий рух, волонтерський рух тощо. І це не зважаючи на шалений тотальний інформаційно-психологічний тиск ворогів державності України щоб зламати волю народу до його політичної свободи. Політична самоорганізація народу відбувалася на засадах приватного права. Ворогами, які просунулися у державну владу, свідомо чи підсвідомо, було зроблено все можливе на публічно-правовому рівні щоб новітня незалежність державність України не трансформувалася у таку системну політичну якість як самостійність. Політична самоорганізація народу дала змогу і час до оновлення суб'єктів в публічно-правових органах державної влади, зокрема для оборонного їх функціонування у протидії російській агресії після 2014 року. Важлива роль у цьому належить кіберпростору.

Визначні історичні умови формування кіберпростору, а від нього і кібер-права. Кожна історична епоха цивілізацій на засадах певного рівня науково-технічного прогресу (НТП) зумовлює збільшення масиву нормативно-правового регулювання. З цього не виключається, що у подальшій історичній перспективі у праві буде спостерігатися тенденція нарощування критичної маси спеціальних норм правил поведінки, їх системне об'єднання, публічно-правова кодифікація. При цьому кібер-право буде збе-

¹⁴ Данілов О. провів нараду з питань створення кібервійськ. <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/4995.html>.

¹⁵ Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30.12.2021 р. «Про План реалізації Стратегії кібербезпеки України». 01.02.2022 р. № 37/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/372022-41289>. (дата звернення: 14.04.2022).

¹⁶ Українців запрошують вступати в кібервійська – РНБО пояснило, як це зробити. URL: <https://ms.detector.media/kiberbezpeka/post/28973/2022-02-17-ukraintsiv-zaproshuyut-vstupaty-v-kiberviyiska-rnbo-poyasnylo-yak-tse-zrobyty/> (дата звернення: 14.04.2022).

рігатися на інституційному рівні в структурі інших провідних, комплексних і спеціальних галузях права, та в окремих інших міжгалузевих комплексних інститутах права. Інституціоналізація кіберправа в системі права призначена забезпечувати взаємозв'язки норм інших інститутів, підгалузей у інших галузях права щодо кіберпростору. Методологічні положення щодо зазначеного відображені у ряді публікацій¹⁷.

Застосовуючи методи аналогії до розуміння кіберправа, можна зазначити виникнення транспортного права. Так розвиток технічних засобів транспорту, їх інфраструктури, комунікацій, зумовив спеціальний масив нормативно-правових актів (НПА), що структурувалися у систему транспортного права. З часом у ньому структурувалися залізнично-транспортне право, автомобільно-дорожнє право, трубопровідно-транспортне право, повітряне (повітряно-транспортне, авіаційне) право, космічне право¹⁸. Розвиток технічних засобів зв'язку на далекі відстані (телекомунікації), зумовив структурування поштового права; телекомунікаційного права (або права електронного зв'язку, права електронних комунікацій)¹⁹.

Більш детально положення правознавства щодо формування комплексних галузей права, спеціальних галузей права та міжгалузевих комплексних інститутів права за об'єктними, суб'єктними, предметними ознаками розкрито у ряді наукових публікацій²⁰.

Для усвідомлення політичної сутності кіберправа слід звернути особливу увагу на інформаційне право. Це право активно почало автономізуватися у юриспруденції на межі XX і XXI століть, під впливом світових здобутків такої науки як інформатика. З часом це зумовило трансформацію її з науки у сферу правовідносин. Таким чином інформатика,

як предмет права перейшла із статусу технічної науки у статус сфери суспільних відносин із зазначенням її на рівні Конституцій держав. Ця категорія була введена й у ст.92 Конституції України, поряд з іншими правовідносинами що реалізуються через інформацію: порядок застосування мов; зв'язок; освіта; культура; засоби масової інформації; державна статистика; національна безпека; організації Збройних Сил України; забезпечення громадського порядку; організація і діяльність органів виконавчої влади тощо. Це ті сфери, галузі суспільного життя, що визначаються виключно юридичними законами, без права делегування їх Верховною Радою іншим органам державної влади України. Проте аналіз спеціальних законів свідчить, що цей принцип в Україні не завжди дотримується у політичному житті держави, що зумовлює ряд загроз Національній безпеці, і що певним чином латентно сприяло етапам відкритої російської агресії в 2014 році: перший - анексія Криму; другий – гібридна війна в окремих регіонах Луганської і Донецької областей; третій, з лютого 2022 р. – широкомасштабне вторгнення.

Інформатика відіграла та відіграє не останнє у збереженні державності України. Вона (інформатика) з часом визначилася базисом формування суспільних відносин пов'язаних із інформатизацією. Серед іншого в останній важливе місце почали займати, так звані, автоматизовані інформаційні системи (АІС), у тому числі управлінського призначення (АІСУП), як складові інфраструктури підготовки і прийняття управлінських рішень органами влади та контролю за ними суспільством у певних сферах громадянського буття.

Правова інформатика, як наукова гілка інформатики, зумовила значний вплив на правовідносини, і не лише у змісті створення, застосування і розвитку комп'ютеризованих АІС, але вже у подальшому на основі електронних засобів телекомунікації. Серед них важливе місце у суспільстві має Інтернет. Від електронно-технократичного суспільного середовища у широкий вжиток увійшли такі категорії, як «соціальні мережі», «хмарні технології», «штучний інтелект» «цифрова цивілізація», «діджіталізація» та інші модерновані терміни. Це, як тенденція нинішньої епохи людства, знайшло відображення не лише у приватному праві, а й у публічному, у тому числі на рівні законодавства окремих держав та у міждержавних угодах. Так щодо кіберпростору, на рівні спеціального, з акцентом на такий предмет суспільних відносин як безпека, було прийнято Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (5.10.2017 р. № 2163-VIII). Не зважаючи на невдале, з точки зору юридичної когнітології формулювання назви (це окрема тема дослідження), за змістом цей Закон став системоутворюючим предметно для формування у публічному праві того, що

¹⁷ Цимбалюк В. С. Сутність інформаційної безпеки в умовах входження України до глобальної кіберцивілізації. *Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України*. 2004. № 4(26). С. 135-141. Його ж. Методологія інформаційного права як комплексної галузі юридичної науки (засадничі, принципові положення). Там же. 2007. № 3(15). С. 40-51. Його ж. Інституціоналізація інформаційної безпеки в інформаційному праві України. *Бюлетень Мін'юсту України*. 2007. № 8. С. 45-53.

¹⁸ Цимбалюк В. С. Забезпечення безпеки інформаційних систем у цивільній авіації. *Повітряне і космічне право: Юридичний вісник: наукові праці НАУ*. 2008. № 4(8). С.4-8. Костицький В. В., Новицький А. М., Цимбалюк В. С. та ін. *Повітряне право України : навчальний посібник / за ред. В.В.Костицького*. Дрогобич, 2011.–552 с.

¹⁹ Цимбалюк В. С. Доктринальні положення телекомунікаційного права як підгалузі інформаційного права. *Публічне право*. 2017. №2(26). С.19-25. Його ж. Телекомунікаційне право як підгалузь інформаційного права України. *Актуальні проблеми національного законодавства: праці наук.-практ. конф. (Кропивницький, 18 жовтня.2016 р.)*, Кропивницький, 2016. С. 93-95.

²⁰ Цимбалюк В. С. Інформатика як об'єкт правовідносин. *Інформація і право*. 2012. № 1 (4). С. 108-112. Його ж. Науково-доктринальні положення щодо методологічних установок систематизації законодавства про інформацію. Там само. 2015. № 2(14). С. 76-83.

отримало назву – «кібер-право» в Україні. Зазначеному закону передував чинний Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» (5.11.1994 р. № 80/94-ВР). Слід відзначити: у першій редакції цей Закон мав функціонально вузьку назву – про захист інформації в автоматизованих системах. Охоронна, оборонна та інші складові Національної безпеки у Законі були опосередковані. Це впливає і з того, що Закони № 2163-VIII та № 80/94-ВР не мають між собою прямої легальної інкорпорації (взаємного прямого згадувані у змісті їх). Інкорпорація (взаємозв'язок) між ними здійснюється лише через консолідацію на приватно-правовому та науковому рівнях. Політико-правова практика, у тому числі в державному управлінні, проявляється неоднозначністю.

Політико-методологічні положення кодифікації права щодо кіберпростору. Парадокс публічно-правової формалізації кібер-права полягає у тому, що його структурування в Україні ініціатори окремих законопроектів здійснювали фрагментарно, ситуативно із неналежним відношенням до визначення галузевої системи правового регулювання. Це є результатом наукової ентропії, зокрема відриву практики творення кібер-права від інформаційного права, у тому числі на понятійному рівні. Похідною, політологічного змісту, небезпекою від цього стало і те, що в публічному праві України вже існує сукупність (купа), понад чотирьох тисячах НПА, стосовно суспільних відносин щодо інформації. Така ситуація (нарощування купи у масиві НПА) склалася у результаті низької інформаційно-правової культури ініціаторів-науковців і політиків, окремих керівників органів влади щодо юридичного нормотворення на засадах герменевтики права, ігнорування кропіткої роботи щодо систематизації законодавства на його спеціально галузевому рівні. Немає нічого простішого, як зазначити, що правове регулювання щодо певного предмету здійснюється якимось «цим законом та іншими НПА». А як здійснюється на практиці інкорпорацію та консолідацію НПА? Питання без вирішення. Звідси сформувалася відповідна системна загроза Національній безпеці – правовий хаос та культивування правового нігілізму у суспільстві.

Кодифікація певної сфери суспільних відносин, у вигляді такої форми юридичного закону як «Кодекс», завжди сприяли могутності державності країни, у тому числі протистоянню її зовнішнім та внутрішнім загрозам національної безпеки.

Безпекова складова кіберпростору і кібер-право. Великі сподівання на вирішення, якщо не всіх, то багатьох соціальних, політичних, економічних проблем людства науковою спільнотою, а від неї і політиками покладалося на ідею, так званого, Гло-

бального Інформаційного Суспільства (ГІС). Проте, незважаючи на значні успіхи світового НТП у сфері комп'ютерних інформаційних та телекомунікаційних технологій, початок ХХІ століття визначається зростанням соціальної, політичної та економічної нестабільності у світі. Тому приклад – відкрита російська агресія в 2014 році на Україну. Цій війні передувала і супроводжує її постійно російська інформаційна агресія, зокрема, і в кіберпросторі, і не лише України, а й міжнародного співтовариства: нав'язування імперського людино-ненависного наративу, що приховується у підміні змісту понять, ідей, відвертій брехні, виправдовування російського державного тероризму на міждержавному рівні.

Екстраполюючи історичний досвід українсько-російського сусідства на сучасність і майбутнє України, пропонується звернути увагу на цивілізаційні трансформації безпеки Глобального інформаційного простору у аспекті розуміння ГІС, його нинішньої складової – Глобального кіберпростору (ГКП).

У контексті проявів різних загальносвітових криз, постало питання щодо ефективності функціонування ряду міждержавних об'єднань, які були створені для сприяння утвердженню безпеки існування людства. Це актуально нині і для Європейського Союзу (ЄС).

Війна рашизму проти України перетворює її з країни, яка мала на початку своєї новітньої незалежності потенціал країн першого світу у країну третього світу. Деякі політики в Україні ремствують, що світове співтовариство, ЄС не належно гуртується проти російської агресії. При цьому чомусь оті політики ніяк не можуть зрозуміти прописної істини існування людства: допомагають лише тим народам, які показали свою фізичну, інтелектуальну здатність, адекватність, стійкість, спроможність протистояти зовнішнім агресіям різного штибу, вміння створювати до себе співдружність, гуртуватися і комунікувати у міжнародному співтоваристві не як раб з господарем, а як вільний серед рівних. Прояв рабського духу, меншовартості, манкурства у ментальності будь-кого викликає зневагу не лише у агресора, а й у співчуваючих його жертви.

У зазначеному сенсі державники та науковці мають розглядати контент кіберпростору не просто як один із багатьох засобів фрагментарного, еkleктичного відображення в історичному часі у законодавстві різних доктрин, концептів, концепцій, методологій, методик напрацьованих наукою та практикою за кордоном у минулому. Науковцями, зокрема в Україні, має бути закладено новий науковий базис переходу від парадигми політики реформ з ознаками сліпого мавпування чужого досвіду, національної меншовартості, манкурства, духу карго до парадигми політики модернізації, спрямованої на утвердження державної самостійності, у тому числі

в кібер-просторі, у взаємодії з іноземними партнерами, сприймаючи їх як рівних собі, а не як нових господарів над собою, на принципі рівноправного партнерства.

У традиціях міжнародного права, у міру виникнення проблем транснаціональної безпеки, зокрема і щодо кіберпростору приймалися міждержавними організаціями окремі конвенції, директиви, резолюції, рекомендації тощо. Для забезпечення ефективності їх реалізації, створювалися відповідні спеціальні міждержавні та наддержавні організаційно-правові структури.

Проте, в окремих країнах, положення міждержавних НПА (МНПА) імплементуються не автоматично. Для того, щоб кількістю у сукупності (купі) національних НПА (ННПА) не породити «якісно» правовий хаос в державі нові положення МНПА ретельно легально інкорпоровалися, консолідувалися, а в окремих випадках і кодифікувалися з раніше прийнятими, чинними ННПА. Виняток робився лише у випадках коли парадигми МНПА не вкладалися у парадигми вже існуючих галузевих ННПА.

На доктринальному рівні базисом (основою, засадами, принципами) кібер-права ЄС можна вважати Конвенцію про кіберзлочинність (23.11.2001 р). Але положення цієї Конвенції не існують у якійсь капсулі суспільних відносин під назвою «кіберпростір», вони взаємопов'язані з рядом НПА ЄС, що юридично визначається (інкорпорується): з посиленням, зокрема у вступній частині на них та у окремих статтях, прикінцевих положеннях.

З новими проявами тероризму – кібер-тероризму, у тому числі державного з боку російських імперіалістів, організованої ним злочинності (організованої кіберзлочинності), ведення інформаційних війн, у тому числі із застосуванням електронних засобів масової інформації (кібер-війн) тощо, у міжнародній практиці спостерігається тенденція до активного адміністративного втручання держав у правове регулювання суспільних відносин у транскордонному інформаційному просторі, сегментом якого є і кіберпростір: введення певних обмежень та юридичної відповідальності суб'єктів за їх порушення. При цьому робиться апелювання до потреб підтримання не тільки національної безпеки, але і до підтримання міжнародної безпеки. Це свідомою громадськістю сприймаються з розумінням, як необхідне для реалізації прав людини, зокрема такого права, як права від спотворення інформації з ознаками цілеспрямовано негативного за наслідками маніпулювання свідомістю особи, соціальних спільнот, суспільств країн, міжнародного співтовариства у тому числі через протидії поширення дезінформації. Ця тенденція набула умовної назви ряду слів з корнем «кібер», зокрема при визначенні ряду нових категорій, зокрема формування нового етапу ГІС:

Глобального Кібернетичного Суспільства (ГКС), Глобального кібер-суспільства (ГКС), Глобальної кібер-цивілізації (ГКЦ) і т.п.

Зазначене зумовлює відповідного правового забезпечення. Окремі доктринальні, методологічні, методичні та концептуальні положення щодо формування складових безпеки у кібер-праві, більш об'ємно і детально вже знайшли обґрунтовані та формалізацію у ряді окремих публікацій²¹.

Структуризація кібер-права в системі інформаційного права. Для з'ясування проблематики дослідження пропонується її розглянути у контексті впливу права у ГКС на перспективи систематизації законодавства України про інформацію. Його системоутворюючим свого часу був визначений Закон України «Про інформацію» (2.10.1992 р. № 2657-XII). Однак згадування у ньому щодо чогось там з «кібер» не має. Хоча ніхто з дослідників не заперечує, що у будь-якому разі у кібер-відносинах їх предметом є інформація. Вона об'єктивізується у кіберпросторі через комп'ютерні технології та електронну техніку. Виникає питання: чому у Законах України № 2163-VIII та № 2657-XII не визначено легального взаємозв'язку?

Першою політичною зміною форми законодавства в умовах ГКС має бути модернізація галузевого, спеціального законодавства. Вона має здійснюватися не шляхом нарощування кількості галузевих законів, а консолідацією чинних, і ще краще кодифікацією з урахуванням нових реалій: трансформування кількох чинних законів через їх об'єднання у такій законодавчій формі як кодекс, зокрема – Кодекс України про інформацію. Поки що – неналежний рівень правової культури, зокрема тих, хто приближений до державної влади, ініціюють прийняття купи так званих, квазі НПА, де у назві є слова «концепція», «доктрина», «стратегія» і т.п. Тим самим нівелюється функція такої форми НПА як Конституція, Закон чи Кодекс. Таке соці-

²¹ Цимбалюк В. С. Охорона та захист інформаційних ресурсів на засадах юридичної деліктології. *Правова інформатика*. 2007. № 4(16). С. 13–24. Його ж. До методології міжгалузевих взаємозв'язку з організаційно-правовим забезпеченням системності інформатизації (на прикладі інституціоналізації інформаційних правовідносин у сфері повітряного транспорту). Там само. 2008. № 1(17). С. 35–38. Його ж. Методологічні положення щодо формування організаційно-правових основ інформатики та безпеки інформаційних систем у авіації. Там же. 2008. № 4(20). С. 50–54. Його ж. Структуризація міжнародного інформаційного права у правознавстві. Там же. 2009. № 2(22). С. 25–30. Його ж. Суспільна мораль як різновид інформаційної безпеки. Там само. 2010. № 1(25). С. 23–29. Його ж. Кримінологічний аспект стратегії формування та розвитку електронного банкіngu. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. № 15. С. 135–144. Його ж. Інформація як об'єкт правовідносин та предмет наукового пізнання у правознавстві. *Бюлетень Мін'юсту України*. 2007. № 10. С. 62–69. Його ж. Науково-доктринальні положення щодо методологічних установок систематизації законодавства про інформацію. *Інформація і право*. 2015. № 2(14). С. 76–83.

альне явище є проявом «дитячої хвороби» становлення новітньої державності України, що потребує додаткового дослідження у аспектах соціально-психологічної складової у правознавстві щодо недоліків політики правотворення.

Юридичні алогізми у кібер-праві. Пропонується звернути увагу на таке негативне явище проектної роботи НПА як юридичні алогізми (ЮА), що можуть мати прояви загроз Національній безпеці.

Для прикладу ЮА пропонується звернути увагу на такий НПА як ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»²². За змістом цей ДСТУ складений таким чином, що викликає неоднозначне розуміння у тих, хто змушений його застосовувати. У різних редакціях, установах пропонуються свої інтерпретації положень цього ДСТУ. На це спонукає ряд його положень. Так норма, зазначена в останньому абзаці Вступу цього ДСТУ, стверджує, що «приклади, що наведено в тексті стандарту, є умовними». Пункт 5.1.1 цього ДСТУ визначає, що за складом елементів бібліографічного запису розрізняють повне та коротке бібліографічне посилання». З точки зору герменевтики права, у автора публікації та у працівника редакції, видавництва тощо можуть бути неоднозначне розуміння такого «стандарту». Це зумовлено тим, що у них були різні «школа» вивчення цього стандарту. Таким чином автор має шанс не опублікувати у цьому видавництві свою публікацію. І так буває! Норми цього ДСТУ є вибірковими у застосуванні. Виникає питання: а чи є цей ДСТУ державним стандартом не за назвою, а за сутністю?

Дослідження практики формування політико-публічної складової кібер-права засвідчило, що для імплементації МНПА, зокрема – ЄС, його спільного надбання (*acquis communautaire*, *acquis*), замало формального перекладу українською МНПА. При перекладі виникає множина юридико-когнітивних проблем, що у поспішності пошуку на них відповідей, породжують юридичний хаос, а з цього – невідомість рефлексії у поведінці суб'єктів.

Серед іншого – успішність євроінтеграції України у значній мірі залежить від багатьох чинників. Їх умовно можна поділити на дві складові: визначні (ключові, основні, рушійні, першочергові) та вторинні (супутні, другорядні). Системні ознаки цих чинників ініціаторами нових НПА нерідко не усвідомлюються. Вся їх увага концентрується на закріпленні у праві вторинних чинників. Тим самим на громадян покладаються додаткові обтяження. А можновладці, політики – діють за принципом

права на помилку лише для себе. Це зумовлює і факт того, що ЄС не дуже поспішає реалізації бажання України щодо інтеграції до нього. Не останню роль при цьому відіграє політична алогічність поведінки можновладців в органах влади України.

Досліджуючи зазначене пропонується застосувати для цілей цього дослідження контекст окремих публікацій²³.

У політології та ряду інших суспільних наук сформувався такий напрямок комплексних, міжгалузевих знань під умовною назвою «теорія ідіотизації в суспільстві», від неї – «теорія ідіотократії». У їх складі застосовується також міжгалузеві категорії, зокрема, до таких належить категорія «юридичні ідіотизми». Мається на увазі не якийсь медичний (психіатричний, психологічний) феномен окремої людини, а за аналогією – позначення масового прояву аномалій свідомості у суспільстві.

Для прикладу, можна назвати такі політичні прояви аномалій у історії держав окремих народів, як формування культу особистості, вождізму, що породжуються з ідеологічних установок. До таких можна віднести у першій половині ХХ століття: фашизм в Італії, нацизм в Німеччині, більшовизм в Росії, та багато інших історично пізніших прикладів.

Нині можна констатувати, що російська держава хворіє знову масовим ідіотизмом: шовіністично-імперською хворобою, що набула умовної назви у суспільних науках – «рашизм». Ця ідеологія є різновидом (міксом) того, що називається фашизмом, нацизмом, комунізмом у їх сукупності.

Рашиська ідеологія активно розповсюджується і через ГКП. З цього можна визначити потребу належного комплексного політико-правового регулювання протидії цій ідеології не лише в Україні, а й на міжнародному рівні, у тому числі як інституту кібер-права.

Для того щоб не дратувати окремих, які проти того щоб запозичувати з психіатрії поняття у соціальні науки і практику, зокрема, як експресивні за сутністю, терміни «ідіотизм», та «абсурдизм», пропонується формалізувати їх у терміні, більш нейтральному – «алогізм».

Для прикладу проявів алогізмів у праві, пропонується зазначити «новели» у кіберзаконодавстві України. У цьому сенсі звернуто увагу на такі поняття як «дані» та «інформація». З міжнародної практики поняття дані розкривається через категорію «інформація» і навпаки, що викликає певний соціально-когнітивний дисонанс. Це стало результатом,

²² ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. БІБЛІОГРАФІЧНЕ ПОСИЛАННЯ. Загальні положення та правила складання. Київ: Держстандарт України, 2016. 88 с. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/dstu-8302-2015.pdf> (дата звернення: 26.04.2022)

²³ Цимбалюк В. С. Юридичні абсурди у науково-освітньому праві України на шляху до інтеграції в міжнародний освітній простір. *Шляхи розвитку правової науки в умовах сьогодення: праці 11 міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12.04.2021 р.)*. Київ, 2021. С. 250-255. Його ж. Юридичний абсурд як категорія у науково-освітньому праві України. *Академічна відповідальність: праці міжнар.наук.-практич. конф. (Київ, 15.04.2021 р.)*. Київ, 2021. С. 131-135.

так званої наукової «традиції» – давати назви новим суспільним явищам, за принципом: про зміст понять не сперечаються, а домовляються. Але коли такі наукові «новели» визначення понять імплементуються у практику окремих юридичних національних мов, то вони викликають ентропію, когнітивний ступор, рефлексію не у дії до єдиної мети управління у суспільстві, а навпаки – до хаосу. Це явище відображене було ще у Біблії: коли Всевишній вирішив припинити абсурдне намагання побудувати у Вавілоні людьми вежі до небес то Він позбавив їх єдності мови у спілкуванні. Вони продовжували розмовляти між собою неначе однією мовою, але не розуміли один одного. У результаті будівництво тої вежі зупинилося.

У теорії держави і права пропонується дослідження ЮА ґрунтувати на філософській сутності поняття «абсурд» (від лат. *absurdus*)²⁴. Адаптуючи це філософське розуміння до правознавства визначаються кілька аспектів:

- прояв діяння суб'єкта правовідносин, що позбавлений юридичного сенсу, а отже розбалансовує узгодженість взаємодій суб'єктів суспільних відносин у їх системі, має асистемний прояв в соціальному управлінні, що може привести до руйнації, занепаду соціальної системи;

- у нормотворчій діяльності, в силу різних обставин суб'єктивної ентропії (невизначеності розуміння у певному середовищі), переважно юридично-когнітивних чинників, спостерігаються абсурди у сенсі недоречності, неадекватності, й інколи, безглуздості, чи нісенітності у визначенні форми і змісту окремих понять, категорій, термінів, формулювань правових норм у НПА.

У практиці прояви ЮА неминуче мають ознаки правової нікчемності, або того, що в теорії права має назву «мертві юридичні норми», що не можуть бути реалізовані через неоднозначне розуміння різними суб'єктами, які в силу обставин знаходяться у одному просторі суспільних відносин, змушені, від випадку, спілкуватися між собою.

З точки зору філософії права, ЮА може розглядатися як смисловий антипод понять логічної обґрунтованості, раціональної осмисленості форми і змісту правової норми або діяння суб'єкта, сумірності зі змістом вихідних принципів права (науково-правових аксіом, постулатів, доктринальних положень тощо), конкретної, науково-обґрунтованої теоретичної системи або певної історичної парадигми, системи юридичних знань щодо певного явища у суспільстві в цілому.

ЮА спостерігаються і тоді, коли до державного управління, а отже і нормотворчого процесу в дер-

жаві, через різні обставини, залучаються особи, які мають низький рівень правової культури, слабку юридичну освіту у силу свого невігластва, нецтва, недоумства тощо (незалежно від того, у якому закладі освіти «були» на навчанні ті особи).

Як прояв конформізму, зокрема із розробниками якогось проекту НПА, спостерігається тенденція з боку окремих науковців, у тому числі і правознавців: замість того, щоб вказати на певний політико-юридичний алогізм, абсурд, «науково-практично обґрунтовується», зведення до абсурду (*reductio ad absurdum*) формулювання якоїсь норми, розкриття змісту поняття у НПА тощо. Найбільш суттєво викликає негативну рефлексію таке юридичне явище, коли через якийсь ЮА судді по різному трактують, відповідно до своєї «правосвідомості» певні норми законодавства. Дивним є коли, наприклад, судді Верховного Суду в Україні змінюють свою правову позицію, аргументуючи таку зміну «політичною доцільністю», а фактично – приймають рішення під тиском окремих представників органів центральної виконавчої влади тощо.

ЮА, як інституція у правознавстві має методологічні джерела у математиці та логіці, зокрема, як прояв внутрішньо суперечливого судження; твердження, позбавленого сенсу в межах якоїсь теоретичної системи (концепції, парадигми). При цьому не всі суб'єкти правовідносин, особливо політики, мають здатності визнати ЮА у формулюванні юридичної норми, юридичне визначення поняття у НПА тощо.

В державному управлінні також можна спостерігати прояви політичних алогізмів – безглузді, нерозумні, суперечливі твердження і діяння окремих можновладців, їх вислови, що позбавлені сенсу. У цьому аспекті інституція юридичного алогізму має тісний зв'язок і з правовою психологією, як результат прояву публічно процесу мислення окремої особи, що призводить до позбавлених раціонального смислу її тверджень, висловів. У певного середовища суспільства це засвідчує наявність алогізму у риториці особи при її комунікації.

Масовість ЮА у державному управлінні викликає руйнацію державності країни, що має ознаки загрози Національній безпеці, підриває довіру до окремих політиків у владі, а отже і до всієї влади в країні.

ЮА пропонується розглядати, як прояви окремих суб'єктів у суспільних відносинах з ознаками нелогічності, прояву дивацтва, як феномен, котрий не має правового сенсу, що породжує суспільні протиріччя. Нівелювання впливу ЮА на практику правовідносин, зокрема у державному управлінні можна подати так: зупинитися, послухати інших, подумати. А потім вже приймати політичні (управлінські) рішення з належною їх формалізацією.

²⁴ Бичко І. Абсурд. *Філософський енциклопедичний словник* / за ред. В.І. Шинкарука. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України, 2002. С. 5.

Висновки

Людство, вчергове в своїй історії виявило неготовність до нових проявів традиційних глобальних проблем, але вже в умовах існування Глобального кіберпростору.

За своєю сутністю російська війна в Україні з 2014 р. продемонструвала чергову історичну руйнацію системи міжнародного права. Замість колективного підходу вирішення проблем на принципі співвідношення потреб та інтересів людини, корпорацій, суспільств, держав, міжнародного співтовариства, що був притаманний міждержавним відносинам після Другої Світової Війни, знову почало домінувати у дикунському наративі розуміння категорій «природне право» та «верховенство права» – у змісті як права гнобити сильнішим слабшого (в першу чергу в економічному та науково-технічному аспектах, а від них – і у військовому, а отже і політичному аспектах).

Більшість не звертала уваги на застереження окремих науковців щодо вирішення у комплексі соціально-технічних (чи соціально-технологічних) явищ, в першу чергу на рівні окремих держав, а потім у міжнародному співтоваристві.

Агресія російських імперіалістів в Україні з 2014 року знову засвідчила, що нічого нового

не має за сутністю у загарбницьких війнах. Їм завжди передують і супроводжують інформаційні війни. Міняються лише їх технології. Для приховування мети агресій імперіалістами робиться не лише підміна змісту понять для маніпулювання свідомістю мас, як свого народу так й народів інших держав. При цьому імперіалістами у владі ставиться за мету зламати свідомість і підкорити психологічно більшість народу, перш за все у своїй державі, потім у державі, що передбачається захопити відкритою військовою агресією.

Досвід війни рашистів проти України, серед іншого визначив легально проблематику кібербезпеки в Україні – усвідомлена її компонентом воєнної функції у складі Національної безпеки, поряд з правоохоронною та розвідувальною.

Нині виникає питання: коли і в якій країні першими усвідомлять у державі, що продукування кількості НПА ще не є ознакою якості права. В Україні продовжується небезпечна тенденція: не всі ініціатори спеціальних законопроектів та інших НПА усвідомлюють сутність множинної єдності, взаємозв'язку права. Це проблема, що потребує окремих, цільових, комплексних, міжгалузевих подальших наукових розвідок.

Інформація про автора:

Цимбалюк Віталій Степанович,
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
незалежний дослідник

Information about the author:

Tsybaliuk Vitalii Stepanovych,
Doctor of Law, Senior Research Fellow,
Independent Researcher